EXERCIŢIUL DISTANŢEI ŞI ELEMENTUL ASCENSIONAL ÎN BASMUL FANTASTIC ROMÂNESC

The Exercise of Distance and the Ascensional Element in the Romanian Fantastic Fairytale

Costel CIOANCĂ[1]

Abstract

Primordial element, dominated by mythological and mythofolklore connotations, *air* is a kernel by itself of collective imagination, which has generated story (epic as a species). Being in a limited spatio-temporality (given by the inaccessible nature to anyone and/or anyway), this archetypal element is reserved for a spiritual elite (God, Saints, fairies, astral elements), with a cosm(ogon)ic role, and it can be accessed only temporal and in virtue of some initiations done by someone already initiated.

In this study, I tried to capture, from the perspective of hermeneutics, just the need of an upward imaginary of the Romanian traditional community, generating and/or consuming fairy tale, which has tried, through specific imagology means, to access this intangible space otherwise. At the same time, through the examples offered by the collection of fairy tales, I have tried to underline the contributions and the conditionings, which the technical progress has imposed on this field, the mythical (or magic) content of tale, being replaced with technical references (new means of aerial locomotion), which change the symbolic expression of these (imaginary) air travels to concrete, daily, easy.

Keywords: hermeneutics, Romanian fairy tale, archetypal element, air, imaginary

Referirile la *aici* sau *acolo* în basmele româneşti sunt multiple şi diverse. Uneori, în basme se face referire expresă la spaţiul *acestei lumi* (geo-fizic vorbind), alteori la *un alt tărâm*, situat ***în afara sau în continuarea (juxtapunerea) celui de aici***, adică a spaţiului din proximitatea eroului (sau povestitorului). În mod complementar, experienţa iniţiatic-spirituală pe care o presupune simpla ieşire a eroului din spaţiul cunoscut (în sens eliadian – "necentrat", "neconsacrat"), şi care nu este "simplă" în nici un caz ([…]*Fata împăratului,* ***care nu ieşise din casă de când o făcuse mă-sa, se mira şi sta în loc uimită, văzând frumuseţile câmpului***.: ISPIRESCU 1984, 19), este dublată, cum altfel?!, de *experienţa* - la fel de iniţiatic-spiritualiza(n)tă – *a ieşirii din timpul nostru comun* (*profan*) şi a *intrării în Timpul sacru*. Cu desfăşurare pe verticală şi pe orizontală, ***aceste "ieşiri" împing eroul*** (implicit şi *acţiunile* sale) ***într-un spaţiu şi timp arhetipal/mitic***: *simpla participare a eroului la o asemenea călătorie implică re-actualizarea duratei* şi *re-integrarea acţiunilor sale în timpul şi spaţiul de la începuturi* (ELIADE 2000, 17 şi următ., 48 şi următ.), *schimbându-i ireversibil conştiinţa şi conştienţa*.

Pentru o mai bună înţelegere a perspectivei sub care acţionează eroul de basm şi are loc *restauraţia timpului* şi *spaţiului de la începuturi* (timp şi spaţiu în care *totul devine posibil*), în rândurile următoare voi încerca o radiografiere a ***elementului ascensional*** (*aer*), care,

[1] Scientific and cultural coordinator of the Ancient Western Art Museum of the Romanian Academy.

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)

coroborat cu alte elemente de mito-topos (*pădurea, munţii, apele tărâmul celălalt, câmp, pustie,*), pot oferi o mai concretă şi corectă înţelegere a structurilor antropologice care formează imaginarul tradiţional al basmului (fantastic) românesc.

În mitologiile consacrate, alături de *pământ, apă* şi *foc,* **aerul**, cu cele trei aspecte esenţiale ale sale (***elementul calm***, cum este egipteanul zeu *Shu*: KERNBACH 1989, 539; ***elementul violent*** – mayaşul *Huracan*, "*Inima Cerurilor*", polinesianul *Tawhiri* ori zeul hurrit *Teshub*: KERNBACH 1989, 234, 573, 583; ***elementul vital*** – vedicul *Prāná*, "***principiul însufleţitor iniţial***": KERNBACH 1989, 483), este, conform cosmogoniilor tradiţionale, unul din cele 4 elemente primordiale, uneori acestora adăugându-li-se un supraelement, *eterul* (vedicul *ākāçá*, *aither*-ul grecesc sau *aether*-ul romanilor), noţiune **mitofolclorică** ([...]*Văzduhul, după închipuirea poporului român, este golul dintre cer şi pământ unde umblă şi bat vânturile, unde plutesc norii cei care aduc ploaia sau ninsoarea după vrerea lui Dumnezeu, iar câteodată cu amestecul duhurilor necurate.*: PAMFILE 2001, I, 27), **mitologică** şi **filosofică** deopotrivă ([...]*De aceea, întregul univers s-a ivit din soare şi din lună, iar cele cinci elemente pomenite de noi – spiritul, focul, elementul solid şi cel apos, ca şi, în fine, tot ce ţine de firea văzduhului – alcătuiesc lumea, aşa cum capul, mâinile, picioarele şi celelalte părţi formează un trup omenesc.*: DIODOR 1981, I, XI, 6), desemnând fie "*ultimul strat aerian, cel mai subtil, în care locuiesc zeii*" (KERNBACH 1989, 176) fie, pentru alţii, *un principiu*, un *primum movens* al corpurilor cereşti, compus din cei mai uşori şi mai mobili atomi (LUCRETIUS 1981, I, 329 şi următ., 746-753, 956-964). Ca şi focul, ***aerul,*** pornind de la *situarea* lui (= *inaccesibilitate non-magică, neiniţiată*), este considerat un element "*activ şi masculin*" (CHEVALIER, GHEERBRANT 1994, I, 72), *nematerializant*, deci simbol al *spiritualizării* (*[...]Într-adevăr, aerul prin firea lui rămâne nesupus stricăciunii, neîntinat, şi se întinde până în partea cea mai de sus a întregului univers.*: DIODOR 1981, I, XII, 7).

În mentalitarul tradiţional al basmul românesc, ***aerul*** este asociat în mod simbolic cu *Vântul* (uneori bolnav de deochi!: FURTUNĂ 1973,13), cu *răsuflarea* (OLTEANU 2009, 230-234), reprezentând, în speţă, *lumea subtilă*, cea *aşezată între cer şi pământ*, *nevăzută* (sau, în orice caz, *greu sesizabilă* prin mijloace cotidian-ordinare), o lume *a libertăţii*, *a expansiunii.* Tot pentru basmul românesc, ***aerul*** este, alături de ***munte***, *cale de comunicare între cer şi pământ, evident tot pe cale fantastică, magică*, amestecând spaţiul fantast cu cel fizic tocmai întru justificarea demersului/dezideratului iniţiat şi urmărit de erou *([...]Se sui omul nostru în spatele babii, strânse bine bunda pe lângă el şi se ţinea de gâtul babei cu toate puterile lui. În câtă vreme ai bate o coasă, se opri baba pe un munte aşa de înalt, că dacă ar fi avut omul nostru la îndemână o scară de vreo doi-trei stânjeni, s-ar fi putut sui în cer ca-n podul casei sale.*; *[…]Era odată un împărat, şi-mpăratu acela avea-naintea palatului său un măr foarte înalt, atâta era de înalt încât nu i se vedea vârful. [...]-Om bun, om bun ! Sfântă Duminecă! răspunse Todoraş, bucuros că vedea vârful mărului, care era încărcat de mere, roşii şi galbene, de gândeai că sunt făcute din aur. Todoraş se scoborî şi puse picioru pe noru alb şi merse la casa Sfintei Dumineci, care era aşezată între crengile mărului şi abia se vedea printre frunze şi printre mere.*: UGLIŞ-DELAPECICA 1968, 156, 197, 199-200).

Pornind de la referinţele oferite de antologiile de basme citate, explicitarea travaliului hermeneutic care vizează acest element arhetipal, se structurează, în mod

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)

necesar (sau inevitabil?), în jurul a trei întrebări (condiționante): *Ce se află aici, în aer? Cine poate accede în acest spaţiu-limită şi în condiţii? Cum se face această "accesare" a unui spaţiu altfel intangibil?*

1. Alegoric, tropologic sau anagogic, aici, **în aer/văzduh îşi are sălaşul**

 aleasa eroului*, descoperită sau câştigată jos, pe pământ, în urma unor prescripţii magice** (*[...]Când o auzit Alexandru vorba asta, de bucurie, nu mai ştia că mai trăieşte, ori îi dus pe ceea lume. Apoi s-o făcut pace între dânşii. O dat ea mâna cu lupul şi cu Alexandru. Apoi o zis Ileana: -Vreţi să mergeţi la lăcaşurile mele să trăiţi, ori să merg, voinice, la saraiurile tătâni-tu? –Ba să mergem la saraiurile tătâni-su – zice lupul. –Apoi dacă vi-i vorba de-aşa,* ***haidaţi la mine-n văzduh la palatele mele[...];*[...]Cum o ucis fraţii pe Alexandru*, ***calul şi cu Ileana Cosânzeana au zburat în văzduh, aproape de palaturile împăratului celui bătrân; da` era aşa de sus, că nimenea nu-i vedea***.: VASILIU 1958, 217, 224-225),

● **un *donator* care-l ajută pe erou cu sfaturi şi/sau obiecte magice** (*[...]Cum ieşiră din poartă calul îi zise: -Stăpâne, ia te mai înţepeneşte şi-n coamă să nu cazi jos, c-avem să umblăm ca vântul. Şi se repezi în slava cerului. Umblară ce umblară p-acolo şi dădură de casele sfintei Luni.*: STĂNCESCU 1980, 53),

● după cum tot ***în văzduh eroul îşi poate afla ursita*** (*[…]Într-o zi, Manea Câmpului încălecă pe bivoli, iară bivolii o zburat cu el tocmai în naltulu ceriului, cine ştie pe unde, şi pe urmă s-o-nturnat acasă. După ce-o ajuns acasă, o-nfiptat paluşul în stâlpul porţii ş-apoi o zis către tată-su: -Tată, eu de-amu mă duc tocmai în naltul ceriului în văzduh.Mneta să-ngrijeşti de bivoli, că a mnitale rămân.*: VASILIU 1958, 354) sau ***norocul*** (*[…]Cum a văzut Sur-Vultur nuca, îndată i-a zis rumânului să se urce iar pe spinarea lui că-l duce acasă îndărăt. După ce umblară ei până sfârşiră calea toată, câtă era, au ajuns cu bine în părţile unde sta rumânu. Acolo dacă au ajuns, s-a coborât din spinarea lui Sur-Vultur, şi, după ce s-a coborât, dânsul i-a zis: -Ei, acu` n-a ţie nuca seacă dintre căpătâie; când ăi avea trebuinţă, despic-o frumos cu vârful custurii, că are să iasă din ea vite multe; vinde din ele, taie, fă ce ştii; iar ce rămâne, bagă-le la loc înapoi plesnind din ăst bici. Şi, după ce-i dădu Sur-Vultur şi biciul, îşi luă ziua bună de la el, şi se ridică, încet-încet rostogolindu-se în slava ceriului, făcându-se mai mic, mai mic, pân nu se mai văzu.*: STĂNCESCU 1980, 14).

2. *Accesul* într-un spaţiu-limită cum este *aerul/văzduhul*, este permis (uneori după fie şi o succintă *iniţiere* de magie neagră: *[…]Da` când îi vide colo unde-o fost înfiptat paluşul, că curge sânge, să te-apuci să faci două cuptioare de pâne şi să le pui pe-un bivol; iară dumneata să-ncaleci pe celalt bivol, să vii la mine acolo-oi fi eu. Şi dacă-i ajunge acolo, eu de bună samă c-am să fiu mort. Cum îi ajunge, să zici către gazda ceea a mea să prindă o ţarcă vie, şi după ce-a prinde-o, să-i taie gâtul şi să lese să curgă sângele în gura mea, că atunci eu oi învia.*: VASILIU 1958, 354), aproape oricui, condiţia *sine qua non* fiind respectarea prescripţiilor/indicaţiilor (*[…]Moşneagul, dac-o văzut curgând sânge, s-o apucat degrabă să facă pâne; da` n-o apucat să facă două cuptioare cum o fost*

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)

vorba. Ş-apoi o pus pânea pe-un bivol şi s-o suit în văzduh, acolo unde era fecioru-su mort.: VASILIU 1958, 364).

Din perspectivă hermeneutică, este important de relevat că acest aspect (al *accesibilităţii* aproape oricui în spaţii altfel intangibile/inaccesibile precum *aerul*), nu ţine câtuşi de puţin de (in)coerenţa logic-epică a basmului românesc, ci face trimitere la ceea ce M. Eliade numea "*experienţa religioasă a Vieţii*" (ELIADE 2000, 84 şi următ.), în care "*riturile de înălţare păstrează un rol preponderent în economia sacrului*", astfel oamenii (*profanul*) reuşind să păstreze legătura cu divinitatea/*sacrul* (vezi, în acest sens, subcapitolul dedicat *Perenităţii simbolurilor cereşti* din sus-amintita lucrare).

3. Dacă în basmele citate supra, accederea în acest spaţiu mult timp interzis umanului/profanului se face ***cu ajutorul unor bivoli*** şi ***a unui vultur*** (cu fundament mitologic clasic – *Etana*, regele cetăţii Kiş, după potop, a urcat la ceruri pentru a aduce pe pământ *iarba naşterii*, tot pe un vultur: CULIANU 1994, 84-85; KERNBACH 1989, 176), acesta avându-şi palatele acolo, în majoritatea basmelor româneşti eroul urcă la cer sau în cer

- ***cu ajutorul unui cal năzdrăvan***, ***cu un număr anume de inimi*** (***3*****:** SBIEREA 1971, 82; VASILIU 1958, 176; ***12*****:** FURTUNĂ 1973, 60; ***18*****:** VASILIU 1958, 190) şi ***aripi*** (***12*****:** STĂNCESCU 1980, 53, existând şi mânji cu ***3, 6, 12*** aripi: STĂNCESCU 1980, 128), inimi şi/sau aripi crescute mai ales în urma unui tratament şi a unui regim culinar specific (ovăz muiat în lapte, jăratec: *[…]Când auzi el pe cal vorbind în äst chip, îi păru rău de ce făcuse şi se duse la el, îl mângâie şi porunci să i se dea ce a cerut. A treia zi, când se duse în grajd, rămase pironit locului: calu se îngrăşase, ochii îi erau ageri ca la un cârlan, iar din pântece îi crescuseră 12 aripi.*: STĂNCESCU 1980, 53).

În mod tradiţional, **zmeii stăpânesc *ab initio* asemenea cai zburători** (*[…]o dată se pomeniră fetele că se umple cerul cu nişte nori groşi şi negri, de se întunecă taman ca noaptea, şi apoi numai iacă zmeii călări pe cai cu aripi, pun mâna, care pe care-i plăcea şi pornesc cu ele, neluând în seamă la ţipetele şi la vaietele lor.*: STĂNCESCU 1980, 34), în timp ce ***eroul trebuie să-şi câştige*** (prin *viclenie* sau *viteje*), ***un astfel de cal înzestrat cu aripi*** **pentru a putea învinge zmeul** (*[…]-Să te duci, i-a fost zis mătuşa, la marginea pământului, că nu e departe de aici, şi ai să dai de o babă bătrână care are o iapă cu mânji, cu trei, cu şase şi cu douăsprezece aripi, şi să cerci a lua un mânz dintre ei,* ***că numai cu el ăi putea da zmeului de cap***.: STĂNCESCU 1980, 128).

Aici trebuie menţionată o situaţie specială: probabil ecou cărturăresc al unor inovaţii în domeniul aviatic, aflat încă în stadiul de pionerat, avem într-un basm (din colecţia lui P. Ispirescu), o extrem de interesantă ***mărturie a renunţării la mijloacele tradiţionale de deplasare prin acest element cosmogonic (cal năzdrăvan, iniţiat/vizionar/înţelept), în favoarea "tehnicii"***, autorul surprinzând, plastic, şi reacţiile sociale ale apariţiei acestui nou mijloc de locomoţie, atât de râvnit, dar interzis, tehnic vorbind, omului mii de ani (*[…]Şi sculându-se de la masă,* ***se duse unde se duse el, şi***

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)

se întoarse numaidecât, peste aşteptarea tuturor, cu o slugă a lui credincioasă, aducând nişte scânduri, stinghii, drugi, odgoane şi pânze. Cu aceste se apucă, ajutat de sluga lui, de clădi un fel de foişor. Gătindu-se foişorul, se urcă într-însul şi, învârtind nişte şuruburi şi nişte vârtejuri la nişte meşteşuguri ce avea acest foişor, începu a pluti în vânt şi, pe când se tot urca, el îşi luă ziua bună de la toţi cei de faţă, cari rămăseseră cu gurile căscate şi cu ochii bleojdiţi la dânsul*.; […]Fiul împăratului,* ***după ce călători câtva timp prin văzduh, prinse a se coborî****.*: ISPIRESCU 1984, 282).

Dacă în acest caz (rar) avem de-a face cu o inovaţie la nivelul epicului (prin introducerea unor date eminamente "tehnice" privind modalitatea de deplasare prin aer, dincolo de reliefarea, în background, a unui nou domeniu de activitate/interes al omului modern), la nivelul tradiţional al basmului (şi mai ales după schimbarea statutului civil – prin *răpire* sau *peţire*), "relocarea" se face adesea pe calea aerului şi cu un mijloc tradiţional de locomoţie, respectiv ***calul cu aptitudini de zbor*** (*[…]Vieţuind bieţii nimernici mult timp în cea mai mare iubire frăţească, iată că vine într-o noapte nu ştiu cine şi strigă la fereastră: -Dorm oamenii în casă? –Am cam fost dormit, - răspunse ficiorul, - da ce este? -Ia, am venit să-mi dai pe soră-ta cea mai mare! – îi zise străinul. Aducându-şi aminte ficiorul de cuvintele tătâni-său, i-au fost scos străinului pe soră-sa fară şi i-au dat-o fără ca să-l mai întrebe, cine este, sau alta ceva.* ***Peţitorul au luat fata pe cal şi au zburat cu dânsa prin aer şi s-au cam dus.****; […]Lacrămi fierbinţi şi sărutări duioase li-au fost lor vorba cea dintâi care o schimbară unul cu altul. După ce s-au mai deşteptat ei din această norocire,* ***au aruncat bărbatul pe soţia sa pe căluţ şi strângând-o în braţe, au zburat prin nouri către ţara sa****.; […]****După acest sfat au încălicat boieriul pe căluţul cel cu trei inimi şi au zburat la mândra sa. Cât baţi din pălmi au şi fost la curţile zmăului*** *şi au întrat în casă.; […] Băiatul şi-au luat ziua bună de la toţi* ***şi au zburat spre casă. Cât clipeşti au şi ajuns la curtea împăratului,*** *şi trecând pe lângă foişor, îl văzu fata împăratului şi au cerut coroana de la dânsul.*: SBIEREA 1971, 66, 74, 84, 101).

● Mult mai rar, accederea *în ceruri* se face şi **cu ajutorul unor personaje fabuloase**→ care, **drept răsplată pentru un bine făcut de erou** şi printr-o metamorfoză magică, capătă deprinderile unei păsări (*[…]Cum numai au cugetat la dânsa, iată şi Voinicul Florilor lângă el, şi-l întreabă: -Da de ce plângi, dragu meu? –Da cum n-oi plânge, - îi răspunse el cu jale, - că iată ce-am păţit eu şi la ce vremi grele am ajuns! Şi-apoi ia şi-i spune toate câte s-au întâmplat cu dânsul de la început până acuma. Voinicul Florilor i-au zis: -Nu te teme, fătu-meu, că eu-s lângă tine! Prinde-te numai de grumazii mei şi te ţine bine1 Atuncia s-au dat Voinicul Florlor peste cap şi s-au făcut pasere.* ***Băiatul s-au prins de grumazii ei, şi ea au zburat cu dânsul până la fetele Soarelui*** *şi l-au lăsat la dânsele zicându-i să-l aştepte aice până ce s-a întoarce îndărăpt!* – SBIEREA 1971, 99), **uneori chiar eroul stăpânind tehnica metamorfozării şi a zborului** (*[…]Împăratul îl şi chemă pe bietul Stavarache iar la treabă. El se gândeşe: "Măi! Mă duşmănesc ei, fraţii aceştia ai mei, dar la urma urmei, tot ei au să închilească de ruşine, cogemite dârjel;e!". Şi zicând acestea, se face o vrabie şi pornind din pragul curţii, se izbeşte-n nori, lăsându-se pe hogeac drept în grajdul zmeului.*: FURTUNĂ 1973, 60), → ori prin ***constrângerea*** **unui**

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)

personaj fantastic al mitofolclorului (*[…]-E, hei! Din partea asta grijă să n-ai, vântule! Dumă pe unde ştii şi cum ştii, pe ceea lume, că eu te-oi descânta, săracu, de ţi-a trece cum ţi-ar lua cu amândouă mâinile! –Bine, măi Hărălui. Eu pe toţi v-oi duce, da numai până la Sfântul Soare; mai departe nu-mi este dat mie a răzbate. Haidem! Şi i-a luat vântul pe toţi în praviţă şi, de-a tavalu, de-a tavalu, au ajuns degrabă până la Sfântul Soare, că zbârnâiau pe aripa vântului, nu alta.*: FURTUNĂ 1973, 13),

● ori, pur şi simplu ***prin căţărarea eroului*** - **pe crengile unui copac înalt sau pe un lanţ aruncat de erou de jos, de pe pământ** (*[…]Văzând Sucnă-Murgă că au căzut toţi în scârbi şi supărări, cât nime nu mai avea voie bună, şi-au propus vârtos ca să facă jălii şi plânsurilor un capăt, şi au prins un purice. Dintr-însul şi-au lucrat un lanţ de doauăsprezece mii de ocă de greu, şi aşa de lung, că ajungea până la ceri! […]**Acuma au luat Sucnă-Murgă lanţul de un capăt, şi când l-au aruncat în sus, s-au şi prins îndată de crângul ceriului.** […]**Cuvântând aceasta s-au acăţat de lanţ şi s-au suit până în ceri!** Încotro s-apuce el aice? S-au uitat în toate părţile şi au zărit un drum mare. Acesta era drumul carele ducea la curţile zmeilor cari răpiseră ursâtele lor.*: SBIEREA 1971, 121-122).

Articulaţia internă a miturilor şi basmelor luate în discuţie supra, permite, din perspectivă hermeneutică şi cu raportare strictă la acest element arhetipal întâlnit în basmul fantastic românesc, reiterarea a două mari direcţii de mitanaliză.

În primul rând, ***realitatea invizibilă*** (şi, aş spune, *suprasensibilă* din perspectiva *fiinţelor superioare* care îl sălăşluiesc) a acestui element primordial ne-a oferit, la nivelul basmului fantastic românesc, ample şi spectaculare situaţii prin care imaginarul a făcut posibil accesul într-o *altă lume/dimensiune*, organizată şi desfăşurându-se după alte principii şi norme decât cele imediat-materiale, lumeşti. Ţinând de deziderate eterne, cu substrat şi substanţă prin excelenţă mitice (vezi urcarea *la ceruri* a înţeleptului *Adapa*, "*prima fiinţă umană fără de prihană şi preot din Eridu*" cum îl numeşte I.P. CULIANU 1994, 84, ori a lui *Etana,* regele din Kiş, după potopul universal, pentru spaţiul mesopotamian; a preoţilor/călugărilor taoişti, "*maeştri ai călătoriilor pe cocori*": CULIANU 1994, 104-108; *Icarus* şi *Dedal* pentru spaţiul grecesc; *Ilie* – 2 Regi, 2, 1-15, pentru zona mitologiei veterotestamentare), culminând cu raţiunea intuitiv-inventivă (recte: *aparatele de zbor ca nou mijloc de locomoţie*), aceste (nevoi de) ascensiuni în spaţii intangibile în mod cotidian (precum *aerul*), nu încearcă, la nivelul basmului românesc, decât să anuleze distanţa dintre lumi/dimensiuni diferite. Este evident că, mult timp condiţionaţi de nivelul tehnologic, oamenii au recurs la o modalitate simbolică de reprezentare a acestei realităţi percepute şi gândite ca atare, dar constrânsă de dezvoltarea tehnică (ascensiuni sau zboruri executate cu ajutorul unor divinităţi de rang inferior, unor cai înaripaţi sau al unor personaje fantastice care se puteau metamorfoza în orice): mă refer la *imageria*[2] care a încercat (iar la

[2] Potrivit lui J.-J. Wunenburger, aceasta desemnează "*un ansamblu de imagini ilustrative despre o realitate, conţinutul imaginii fiind în întregime preinformat de către realitatea concretă sau de către idee*", ceea ce o depărtează de *imaginar*, care "*implică o oarecare independenţă în raport cu o determinare anume, presupunând inventarea unui conţinut nou, decalat, care introduce dimensiunea simbolică*". Vezi J.-J. Wunenburger, *Imaginarul* (Trad. de D. Ciontescu-Samfireag, ediţie îngrijită şi prefaţă de I. Buşe), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2009, p.12.

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)

nivelul mentalitarului tradiţional de basm românesc, a şi reuşit!) să anuleze acest status tehnologic. Iar atunci când dezvoltarea tehnică a permis-o, imaginarul tradiţional nu a ezitat să inoveze şi să adere la o dialectică nouă, de tip tehnicist (vezi ISPIRESCU 1984, 282), chiar dacă făcea notă discordantă cu restul corpusului de texte, revelând, o dată în plus, dominanta acestei producţii epic-tradiţionale (*dinamica creatoare, de tip oral*, în perpetuă re-modelare a fondului şi conţinutului epic).

În al doilea rând, depăşind conţinutul literar specific basmului, acest element arhetipal luat în discuţie în prezentul studiu, se constituie într-un bun prilej pentru reinterpretarea *aerului/văzduhului* din basmul fantastic românesc ca *loc (ne)comun* al *peisajului*, readucând în discuţie şi, totodată, reconstruind, o utopie: *accesarea spaţiului de sus*, rezervat eminamente fiinţelor superioare, de către fiinţe inferioare (ca substanţă spirituală), dar *iniţiate* (vezi OLTEANU 2009, 215 şi următ., cu bibliografia aferentă). În acest sens, relevant este basmul *Trei copii săraci* din colecţia C. Sandu-Timoc, basm în care eroul călătoreşte mii de ani prin Univers, asigurând pregnanţă *mitului* şi dând valoare *basmului* (*[…]Colindând în lung şi-n lat pământul, văzu multe lucruri vrute şi nevrute. Ba se sui şi în cer, că doar nu-i era greu, dacă avea fesul cel roşu la îndemână. N-avu de lucru şi astupă toate găurelele de pe bolta cerului, pe unde curgea apa când ploua. Odată, când zbura spre zările albastre, ridică nuiaua şi apa se prefăcu în pietricele de gheaţă, că fu gata-gata să omoare multe vietăţi de pe pământ. Se plimbă el prin lună şi prin stele, se luptă acolo cu oameni care aveau picioarele cât prăjinile, capul cât baniţa şi mâinile cât răşchitoarele. Trecuseră mii de ani de când el zbura ca gândul din stea în stea şi, când simţi că-i vine dor de fraţi şi de pământ, se lăsă ca gândul în adâncurile văzduhurilor şi porni în zdrenţele lui vechi spre palatul frăţiorilor. Mergând puţin cam îngândurat, că i-a venit vremea de-nsurat şi n-are nici un rost pe lume, băgă de seamă că pământul era copt şi pârjolit de arşiţa soarelui, că nu mai are pe el nici iarbă şi nici viaţă. Toate pieriseră! Nu mai erau nici oameni, nici ierburi. Numai palatele de marmură ale fraţilor săi străluceau în bătaia fierbinte a soarelui. Nu-şi putea da seama nici când au murit, nici unde sunt îngropaţi.*: ŞERB 1967, I, 48-49).

Pluralitatea de semnificaţii pe care o conţine un astfel de element arhetipal la nivelul basmului fantastic românesc (*suprarealitatea invizibilă şi intangibilă devine vizibilă şi palpabilă* prin intermediul unor *iniţiaţi,* care iniţiază la rându-le; *conştiinţa simbolică* pe care eroul de basm românesc pare că o are/o trăieşte când accesează, fie şi temporar!, acest spaţiu refuzat în alte circumstanţe; *re-actualizarea miturilor* prin această creaţie ficţională etc.), vădeşte o oarecare "nostalgie" a imaginarului mitic, nu-pe-deplin-uitat, şi care, iată, poate fi re-actualizat, re-construit - aproape la fiecare re-povestire/re-citire a unui basm! - de astfel de producte ale imaginarului tradiţional românesc (cazul basmului din care am citat, *in extenso*, supra, tocmai pentru a releva latura modernă, de SF-apocaliptic, a unei producţii literare vechi), care "împing" basmul înspre viitor…

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)

Referinţe bibliografice

CHEVALIER, GHEERBRANT 1994 = Chevalier, J., Gheerbrant, A, *Dicţionar de simboluri: mituri, vise*, *obiceiuri, forme, gesturi, figuri, culori, numere* (Trad. de Micaela Slăvescu, L. Zoicaş – coord.), vol. I-III, Ed. Artemis, Bucureşti, 1994;
CULIANU 1994 = Culianu, I.P., *Călătorii în lumea de dincolo* (Trad. de Gabriela şi A. Oişteanu, Prefaţă şi note – A. Oişteanu, Cuvânt înainte de L.E.Sullivan), Ed. Nemira, Bucureşti, 1994;
DIODOR 1981 = Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică* (Trad. R. Hâncu, Vl. Iliescu, studiu introductiv şi note istorice de Vl. Iliescu), Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1981;
ELIADE 2000 = Eliade, M., *Sacrul şi profanul* (Trad. Brânduşa Prelipceanu), Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000;
FURTUNĂ 1973 = Furtună, D. *Izvodiri din bătrâni. Basme, legend, snoave, cântice bătrâneşti şi pluguşoare din Moldova,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1973;
ISPIRESCU 1984 = Ispirescu, P., *Legende sau Basmele românilor*, Ed. Facla, Timişoara, 1984; KERNBACH 1989 = Kernbach, V., *Dicţionar de mitologie generală*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989;
LUCRETIUS 1981 = T.L. Carus, *Poemul Naturii* (Trad., Prefaţă şi Note de D. Murăraşu), Ed. Minerva, Bucureşti, 1981;
OLTEANU 2009 = Olteanu, Antoaneta, *Reprezentări ale spaţiului în credinţele populare româneşti,* Ed. Paideia, Bucureşti, 2009;
PAMFILE 2001 = Pamfile, T., *Cerul şi podoabele lui, după credinţele poporului român*, Ed. Paideia, Bucureşti, 2001;
SBIEREA 1971 = Sbierea, I.G., *Poveşti şi poezii populare româneşti*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1971;
STĂNCESCU 1980 = Stăncescu, D., *Basme culese din popor*, Ed. Ion Creangă, Bucureşti, 1980; ŞERB 1967 = Şerb, I., *Făt-Frumos cu părul de aur. Basme populare româneşti*, vol. I-II (Ediţie îngrijită de I. Şerb), Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1967;
UGLIŞ-DELAPECICA 1968 = Ugliş-Delapecica, P., *Poezii şi basme populare din Crişana şi Banat*, Ed. Pentru Literatură, Bucureşti, 1968;
VASILIU 1958 = Vasiliu, Al., *Poveşti,* Ed.Tineretului, Bucureşti, 1958.

BDD-A3113 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:51 UTC)